

konu edinmişti. Ayrıca ilmi eserleri yanında büyük halk kitlelerine hitap edebilen bir yazar olarak Kuzey ve Batı Afrika tarihi, Arap, Fars, Türk, Zenci ve Malay dilleriyle toplumları hakkında çok sayıda eser kaleme aldı. Son on yılını yatağa mahkûm bir halde geçiren Vincent Mansour Monteil 27 Şubat 2005 tarihinde vefat etti. 1995'te Jacques Berque'in ve 2004'te Maxime Rodinson'un ölümünün ardından Fransızlar'ın eski kuşak şarkiyatçılarından hayatta kalan son temsilcinin de vefatıyla XX. yüzyıla damgasını vuran bu insanların dönemi kapanmış oldu.

Eserleri. Telif. 1. Un écrivain persan du demi-siècle: Sadeq Hedayat (Tahran 1952). **2. Essai sur l'Islam en U.R.S.S.** (Paris 1953). **3. Les musulmans soviétiques** (Paris 1957, 1982). Mete Çamdere'li tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*Sovyet Müslümanları*, İstanbul 1992). **4. Les arabes** (Paris 1957, 1964). Yazar bu çalışmasında günümüz Arap ülkelerinden Suudi Arabistan, Filistin, Mısır, Sudan, Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya'yı incelemektedir. **5. Les officiers** (Paris 1959). **6. Louis Massignon, parole donnée** (Paris 1962, 1970, 1983). Massignon hakkında uzun bir girişle birlikte onun otuz bir makale, yazı ve konferansını ihtiva eder. **7. l'Islam** (Paris 1963). **8. Le monde musulman** (Paris 1963, 1972). Arap, Türk, İran-Hint, Malay ve Siyah Afrika'dan olmak üzere beş renkteki müslümanların yaşayış tarzlarının ele alındığı eser çok sayıda fotoğrafla zenginleştirilmiş, yazarın hayatı boyunca edindiği bilgi ve gözlemlerini aktardığı son derece önemli bir çalışmadır. **9. l'Islam noir** (Paris 1964, 1971, 1980). Afrika üzerine yapılan araştırmalar için önemli bir dönüm noktası olup İzzet Tanju eseri *Afrika'da İslam* adıyla kısmen Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1992). **10. Soldat de fortune** (Paris 1966). Yazar bu eserinde hem ailesi içinde hem de yaşamı boyunca çeşitli ülkelerde edindiği bilgi ve tecrübeleri hakkında bilgi verir. **11. Petite planète: Maroc** (Paris 1966). **12. Indonésie** (Paris 1970, 1972). **13. l'Iran** (Paris 1972). **14. Clefs pour la pensée arabe** (Paris 1974; *La pensée arabe*, Paris 1977, 1987). **15. Dossier secret sur Israël: Le terrorisme** (Paris 1978). İsrail'in Araplar'a karşı izlediği politikaları sert bir şekilde kınayan eseri Ergun Göze *İsrail'in Gizli Dosyası: Terörizm* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1995). **16. Lawrence d'Arabie: le lévrier fatal 1888-1935** (Paris 1987). **17. Louis Massignon 1883-**

1962 (Paris 1987). **18. Aux cinq couleurs de l'Islam** (Paris 1989). Eserde yazarın 1946-1979 yıllarında yayımladığı on bir makalesi bir araya getirilmiştir.

Tercüme. 1. Le persan contemporaine (Paris 1955). Eserin birinci bölümü Farsça on dört ayrı metnin tercümesini ve Latin harfleriyle okunuşunu, ikinci bölümü Farsça-Fransızca bir sözlüğü içerir. **2. Antologie bilingue de la littérature arabe contemporaine.** Çeşitli Arap ülkelerinin önde gelen edebiyatçılarından seçilen metinler Arapça orijinaleri ve Fransızca tercümeleriyle birlikte yayımlanmıştır (Beirut 1961). **3. Al-Muqaddima: Discours sur l'histoire universelle d'Ibn Khaldûn** (I-III, Beirut 1967-68). İbn Haldûn'a ait eserin halen Fransa'da bulunan yegâne tercümesi olan bu eser altı yılda tamamlanmıştır. **4. Abû'l-'Alâ' Ma'arrî (973-1057). L'épître du pardon.** Maarri'nin *Risâletü'l-ğufrân*'ının çevirisidir (Paris 1984). **5. Hâfez (1325-1390).** Hâfiz-ı Şîrâzî divanından aşk, âşık ve sevgili temalarında seçme şiirlerle Fransızca'ya çevirilerini içerir (Paris 1989). **6. Bîrûnî (973-1050).** Bîrûnî'nin *Tahkîku Mâ li'l-Hind* adlı kitabından seçilen metinlerin tercümesidir (Arles 1996). Monteil bunların yanında Ebû Nüvâs (*Abû-Nüvâs le vin, le vent, la vie* |Paris 1979|) ve Ömer Hayyâm'ın şiirlerinden de tercüme yapımıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Neçib el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 327-328; W. Myer, *Islam and Colonialism: Western Perspectives on Soviet Asia*, London 2002, s. 105-109; Ahmet Kavas, "Şarkiyatçılığı Askerliğe Tercih Eden Fransız Mühtedi: Vincent Mansour Monteil", *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm* (ed. Ahmet Yücel), İstanbul 2003, s. 333-375; a.mlf., "Vincent Mansour Monteil Vefat Etti", *AÜİFD*, XLVI/1 (2005), s. 231-238; J.-L. Triaud, "Monteil Vincent", *Dictionnaire des orientalistes de langue française* (ed. F. Pouillon), Paris 2008, s. 697-699.

ÖMER İSHAKOĞLU

MUAHEZE

(المؤاخذة)

Cenâb-ı Hakk'ın kişiyi hatası ya da günahı sebebiyle kınaması veya cezalandırması anlamında bir Kur'an terimi.

Sözlükte "bir şeyi almak, tutmak, yakalamak" anlamındaki **ahz** kökünden türeyen **muâheze** "ayplamak, kınamak; kişiyi suçu karşılığında cezalandırmak" mânasına gelir. Râğıb el-İsfahânî, Nahl sûresindeki (16/61) muâheze kavramını

"elde edilen nimete şükredilmemesi halinde ceza mahiyetinde verilen karşılık" diye açıklamakta, İbnü'l-Esir ise "işlenen günah yüzünden cezalandırılma, hapse atılma" anlamına geldiğini kaydetmektedir (*en-Nihâye*, s. 30). Fahreddin er-Râzî, aslında iki kişi tarafından ortaklaşa işlenen bir fiili ifade eden "mufâale" kalıbındaki muâhezenin tek taraflı bir işlem olduğunu belirtmektedir. Ortaklığın söz konusu olması durumunda bu kavram, "Allah'ın günahkâr kişiyi cezalandırmasına karşılık günahkârın da O'ndan af dilemesi" anlamına gelir (*Mefâtihu'l-ğayb*, VII, 154). Kur'an'da ahz kelimesi türevleriyle birçok âyette yer almakla birlikte muâheze sadece dokuz yerde geçmektedir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ehz" md.). Aynı şekilde ahz ve türevleri hadislerde de görülmekte (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ehz" md.), mufâale kalıbıyla kullanıldığı yerlerde "kulun sorumlu tutulup cezalandırılması" anlamına gelmektedir.

Kur'an'da kişinin kasıtlı olmayan yeminden (lağv) dolayı değil kalbin yönelip kararlı olduğu yeminlerden ötürü muâheze edileceği (el-Bakara 2/225; el-Mâide 5/89), Allah'ın hiç kimseyi gücünün yetmediği şeyle yükümlü tutmayacağı, unutmaya ve yanılma sebebiyle cezalandırmayacağı (el-Bakara 2/286), O'nun cezasının pek elem verici olduğu (Hûd 11/102), Cenâb-ı Hakk'ın insanları işledikleri günahlar yüzünden cezalandırması durumunda yeryüzünde hiçbir canlı bırakmayacağı, ancak onlara belirlenmiş bir zamana kadar mühlet verdiği, süreleri dolduğunda ise onu ne bir an erteleyebilecekleri ne de öne alabilecekleri (en-Nahl 16/61; Fâtır 35/45), rabbin hep bağışlayıcı ve merhamet sahibi olduğu, yaptıkları yüzünden kulları hemen cezalandırması halinde ise azaplarını çarçabuk vereceği bildirilmektedir (el-Kehf 18/58). Kehf sûresinde de Hz. Mûsâ'nın Hızır'la yaptığı yolculuk esnasında ona soru sormayacağına söz verdiği, fakat unutup sorması üzerine kendisine verdiği söz hatırlatılınca, "Unuttuğum şeyden dolayı beni muâheze etme ve işimi çıkmaza sokma" dediği haber verilmektedir (el-Kehf 18/73).

Çeşitli hadis rivayetlerinde muâheze değişik vesilelerle söz konusu edilmektedir (meselâ bk. Buhârî, "Talâk", 11; İbn Mâce, "Talâk", 15). Ahmed b. Hanbel'in eserinde yer alan bir rivayette bazı sahâbîler, Hz. Peygamber'e Câhilîye döneminde yaptıklarından dolayı cezalandırılıp cezalandırılmayacaklarını sorunca şöyle cevap

vermiştir: “Müslüman olduktan sonra iyi amel işleyenleriniz Câhiliye dönemindeki amelleri yüzünden cezalandırılmaz; müslümanken kötü ameller işleyenler ise o dönemdeki amellerinden dolayı da cezalandırılır” (*Müsned*, I, 379, 409, 429, 431, 462; Müslim, “İmân”, 189; Ebû Dâvûd, “Diyât”, 25; İbn Mâce, “Zühd”, 29). Diğer bir rivayette, bir sahâbînin Resûl-i Ekrem'den başkalarının günahları sebebiyle cezalandırılmayacağına dair bir yazı istemesi üzerine Resûl-i Ekrem, “Bu senin için olduğu kadar bütün müslümanlar için de söz konusudur” demiştir (*Müsned*, III, 479). Başka bir rivayete göre ise Muâz b. Cebel Resûlullah'a, “Konuştuklarımızdan dolayı muaheze edilecek miyiz?” diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: “İnsanları cehennemde yüzleri veya burunları üzerinde süründüren şey dillerinin mahsulüdür” (*Müsned*, I, 382; V, 231, 237; Tirmizî, “İmân”, 8; İbn Mâce, “Fiten”, 129).

Kur'an'da ve hadis rivayetlerinde yer alan muaheze kavramıyla dünyevî cezalandan çok uhrevî cezalar kastedilmektedir. Muaheze ile mükellef tutulma arasındaki farklılığa işaret eden Elmalılı Muhammed Hamdi'ye göre bir işle mükellef tutulmaktan muaf olmak söz konusu fiilin sebep ve neticelerinden de muaf olmayı gerektirir. Halbuki bir fiille muaheze edilmeme onun sebep ve neticelerini ortadan kaldırmaz, kişinin sorumluluğu devam eder (*Hak Dini*, II, 1004). Bu konu kelâm literatüründe tekliif ve vücûb meselesi dolayısıyla ele alınır. Bu hususta Cebriyye gibi Allah'ın kudret ve iradesini öne çıkaranlar bunları sınırlayacağı endişesiyle “tekliif-i mâ lâ yutâk”ın câiz olduğunu; Allah'ın hikmetini, adaletini ve imtihan iradesini öne çıkaranlar ise bunun câiz olmadığını söylemişlerdir. Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye gibi orta yolu benimseyen mezhepler, kula ait fiillerin oluşmasında Allah'ın yaratmasının yanında kulun irade ve kudretinin de önemli sayıldığını, dolayısıyla kişinin irade ve kasıtı bulunmayan işler yüzünden cezalandırılmayacağını belirtmişlerdir. Amellerin niyetlere göre değerlendirildiği esası karşısında unutmaya ve yanılmaya gibi kasıtlı olmayan fiillerden dolayı cezalandırılma uygun görülmemektedir. İslâm hukukunda muaheze, hakkında belli bir ceza bulunmayan suçların kapsamına girer ve kadının takdir edeceği ta'zîr kapsamında değerlendirilir. Ta'zîr ise kınamaktan başlayıp suçun durumuna göre geniş bir yelpazesi bulunan cezaları ifade eder (Elmalılı, *Alfabetik İslâm Hukuku*, s. 137-144; ayrıca bk. TA'ZİR).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “eğz” md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye* (nşr. Râid b. Sabrî İbn Ebû Alefe), Amman, ts. (Beytül-efkârî'd-devliyye), s. 30; *Lisânü'l-Arab*, “eğz” md.; *Kâmus Tercemesi*, “eğz” md.; *Müsned*, I, 379, 382, 409, 429, 431, 462; III, 479; V, 231, 237; Fahreddin er-Râzî, *Mefâihü'l-ğayb*, Tahran, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), VII, 154; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 782, 1004; a.mlf., *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu*, İstanbul 1997, s. 137-144; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s. 551; Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2006, I, 454-455; III, 411-412.

İLYAS ÇELEBİ

MUALLEM BOSTÂNİYÂN-ı HÂSSA

(bk. HASSA ORDUSU).

MUALLİMİ

(المعلمي)

Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Yahyâ b. Ali el-Muallimî el-Yemânî (1895-1966)

Yemenli hadis ve fıkıh âlimi.

Kendi ifadesine göre 1312 (1895) yılı sonlarında San'a'nın Ânis kazasına bağlı Utume nahiyesi köylerinden Mehâkre'de doğdu (*İmâretü'l-kubûr*, neşredenin girişi, s. 11; *Fevâ'id fi Kitâbi'l-İlel*, I, 13). 1313 yılı başlarında doğduğuna dair birçok kaynakta verilen bilgi yanlıştır. Atalarından “Muallim” lakabıyla tanınan bir kişi sebebiyle Muallimî nisbesiyle anılmıştır. İlk eğitimini fıkıh âlimi olan babasından aldı, Kur'an okumayı öğrendi. Daha sonra ağabeyi Muhammed'in mahkeme kâtibi olduğu Taiz'e bağlı Hicriyye'ye (Huceriye) giderek Kur'an, tecvid, hesap ve Türkçe'nin öğretildiği Osmanlı mektebine kaydoldu, ağabeyinden de nahiv okudu. Ardından babasının imamlık yaptığı, Utume'ye bağlı Beytül-Reymî ailesinin kendi adıyla anılan köyüne gidip Ahmed b. Muslih er-Reymî'den Arap dili ve edebiyatı, tefsir; kendi köylerine yakın Tufen'de Ahmed b. Muhammed b. Süleyman el-Muallimî'den Şâfiî fıkıhı, ferâiz ve nahiv dersleri aldı. Da ha sonra Zeydî âlimi Ali b. Yahyâ el-Mütevekkil'in kadılık yaptığı Utume'ye geçerek bir süre onun yanında kâtiplik yapan Ali b. Muslih er-Reymî'ye nâiblik, ardından Kadı Muhammed b. Ali ez-Zârî'ye kâtiplik yaptı. Zeydî İmamı Mütevekkil-Alellah Yahyâ Hamîdüddin'in, Osmanlı Devleti ile imzalanan Daân Antlaşması'yla (1911) çevrede adlı ve idarî önemli yetkiler elde edip hâkimiyetini pekiştirmesinden sonra Yemen ile Hicaz arasında bulunan Asir

bölgesindeki Cizân'a gitti. Bazı kaynaklarda bu tarih 1911, bazılarında 1918 olarak kaydedilirse de ikinci tarihin daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. 1917'de yazdığı bir şiirinde Râfîzî diye andığı Zeydîler'in halka yaptığı zulümden dert yanması da bunu desteklemekte ve memleketini terkmesinin sebebine işaret etmektedir (Subeyhî, s. 25; *İmâretü'l-kubûr*, neşredenin girişi, s. 17; bu tarihi teyit eden başka bir belge için bk. “el-Mu'allimî ve's-Senûsî”, nşr. Abdullah Ebû Dâhiş, neşredenin girişi, s. 185).

Cizân'da Asir Emîri Muhammed b. Ali el-İdrîsî'nin güvenini kazanan Muallimî ona divan kâtipliği ve nâiblik yaptı. Emîrin 1923'te vefatından sonra uğradığı Aden'de bir yıl ders ve irşadla meşgul oldu, ardından Zengibar'a geçti. Buradan gittiği Haydarâbâd'da Osmaniye Üniversitesi'ne bağlı Dâiretü'l-maârifî'l-Osmâniyye adlı yayın kuruluşunda musahhîh ve muhakkik olarak göreve başladı. Osmaniye Üniversitesi hocalarından Abdülkâdir b. Muhammed es-Siddîki el-Kâdirî'den hadis okuyup icâzet aldı (1928). Hindistan ile Pakistan'ın ayrılması ve Hindistan'ın 1948'de Haydarâbâd Nizamlığı'na son verip bölgeyi kendi topraklarına katması üzerine burada birkaç yıl daha kaldıktan sonra Ağustos 1952'de Mekke'ye göç etti ve Kasım 1952'de Har-em-i Şerif Kütüphanesi sekreterliğine getirildi. On dört yıl bu görevde kaldı, telifle meşgul oldu. Dâiretü'l-maârifî'l-Osmâniyye için kitap tashih ve tahkikine devam etti. 27 Mayıs 1966 tarihinde Mekke'de vefat etti. Selef akidesini savunan ve bu konuda İbn Teymiyye'yi izleyen Muallimî, İbn Sînâ, Fahreddin er-Râzî, Gazzâlî, Adudüddin el-İcî, Teftâzânî gibi felsefe ve kelâm âlimlerini, tasavvuf ehlinin bazı görüş ve uygulamalarını, hulûl ve ittihadı varan yaklaşımlarını eleştirmiştir. Şâfiî fıkıhı tahsil etmekle birlikte Selefî düşünceye sahip olup bu yolda giden muhaddis fukahânın usulünü benimsemiş, fikhî ahkâmı herhangi bir mezhebe bağlılıktan çok delilin sıhhatini, sahâbe ve tâbiîn âlimlerinin naslarla ilgili yorumunu esas almıştır.

Muallimî hakkında Hüdâ bint Hâlid b. İbrâhim Bâli, *Abdurrahmân el-Mu'allimî ve cühûdühü fi's-sünne* (Câmiatü Ümmilkurâ, Mekke 1409), Mansûr b. Abdülazîz es-Semârî, *eş-Şeyh Abdurrahmân el-Mu'allimî ve cühûdühü fi's-sünne ve ricâlihâ* (el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine 1411/1991; baskısı: Huber 1418/1998), Ahmed Ali Yahyâ, *el-Mu'allimî ve cühûdühü fi'l-âkıde* (el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine 1416) adıyla yük-